

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 121 2000

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Anna Williams (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-18-9

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2001

som receptionsforskning och tillgodogöra sig begrepp som intertextualitet eller intermedialitet. En förnyelse av komparatismen innebär också strävandena att vidga forskningsperspektivet till utomeuropeiska litteraturer.

Den moderna komparatismens öppenhet och mångsidighet – som rentav kan tyckas hota dess identitet som en särskild litteraturvetenskaplig disciplin – åskådliggörs i den av Pierre Brunel och Yves Chevrel utgivna stora antologin *Précis de littérature comparée* (1989) eller i den samlings diskussionsinlägg av amerikanska universitetslärare som Charles Bernheimer har publicerat i *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism* (1995). (Den senare boken nämns inte av Fehrman. Till hans litteraturöversikt skulle jag också vilja lägga Susan Bassnetts *Comparative Literature: A Critical Introduction* (1993) som ägnar särskild uppmärksamhet åt komparatismens postkoloniala situation och åt den litterära översättningens som forskningsfält.)

Fehrmans bok är i första hand en informationsrik och perspektivrik historisk översikt, skriven med omisskännligt engagemang och gott humör. Under framställningens gång aktualiserar Fehrman en del litteraturteoretiska och metodiska problem som är förknippade med komparatismen men han diskuterar dem inte mera samlat. Man kan ibland märka att hans sympatier snarare ligger hos en estetiskt orienterad litteraturforskning än hos en renodlat historiskt-komparativ. Men Fehrman är påfallande vidsynt. Samtidigt som han låter den äldre komparatismens begränsningar framträda gör han rättvisa åt vad han kallar disciplinens ”förvandlingspotential”.

Lars Gustafsson

Johan Svedjedal, *Skrivaredans. Birger Sjöbergs liv och diktning*. Wahlström & Widstrand. Stockholm 1999.

Om biografier har folk inom och utom facket mycket bestämda föreställningar. I litteraturvetenskapliga kretsar har man under avsevärd tid betraktat sig som lite finare genom att ha en nedlåtande uppfattning om skrivna liv. Några paradoxala omständigheter följer av detta. Från den tid då den bildade allmänheten ännu var intresserad av litteratur, kvarlever den falska föreställningen om att litteraturforskare inte ägnar sig åt annat än författares liv samtidigt med att de gör nästan allt annat och än mera låtsas göra allt annat. Följden har blivit att få av dem ens skulle kunna göra det om de fick möjligheten.

Men Johan Svedjedal kan.

Han kan det också. Och han har fått möjligheten att inte bara skriva den stora boken om Birger Sjöbergs liv och dikt utan har också kunnat göra det med hela sin vetenskapliga utrustning. Av sina 768 sidor har han kunnat anslå 128 till en vetenskaplig apparat. Det talar gott

också om förlaget – eller snarast om en förläggare av den gamla sorten, Per Gedin. Och om Wahlström & Widstrand får lite lön för sin dygd och gör lite av samma succé som Sjöberg själv, kan det kanske bidra till att ge ett fortsatt liv åt en vetenskap som behöver nå ut för att vara stor, för att vara viktig, för att vara hel. Och eftersom det som nyss var helt ute snart är helt inne, kan man hysa hopp om att ett antal författarliv tas ifatt framöver. Författaren är inte död – som somliga av våra teoretiska idoler så trosvisst försäkrar. Författaren lever i bästa fall så länge efter sin död att man utan hämningar och hänsyn kan göra klart hur mycket av hans dikt som låter sig förklara av detta liv.

I 21 nästan ostraffbara kapitel berättar Svedjedal historien om Birger Sjöberg. Redan i den korta prologen ger han ett litterärt anslag genom att teckna nyckelscenen av hur den lyckade Birger Sjöberg den 4 november återvänder till Vänersborg, starternas och misslyckandets ursprung. Det anslaget är viktigt, och ovanpå det läggs bara några korta metodiska funderingar, innan den breda berättelsen på allvar kan ta vid.

Birger Sjöberg var naturligtvis en sårling, ett av de stora undantagen, men just därför kan han också bestyrka ett antal regler. Han ger en nyckel till sin samtid. Han skriver sig som vanlig människa i all sin genialitet. Han är det mest lyckade misslyckandet i den svenska litteraturen. Han ger ett stort stycke av konstnärers psykologi. I all sin mänsklighet är han som gjord för de nya psykologiska teorier som banar sig väg. Vi kan väl lite var bidra med egna offer åt Blamageguden, men vi behöver hjälp med att få dem beskrivna och avskrivna. Men att göra stor dikt och samtidigt gångbar dikt av det kan naturligtvis bara det ena- & ensamstående geniet göra. Att han sedan kunde få stöd från landets ledande kritiker och få sin storebror till impresario gjorde det naturligtvis möjligare, inte minst när det handlade om att förhandla fram småstadens ideal som gångbara i storstaden.

Han träffas enklast i hjärtat, och det lägger ett särskilt ansvar på den som ska utlägga honom. Det gäller att inte låta sin expertis på litteratur och liv ta sig uttryck i förnäm behärskning, i någon tro att man har full kontroll. Det gäller att inte tro sig om att en gång för alla kunna bestämma ironihalten i hans texter. Skrivaredansen ska som hos Svedjedal bjuda upp till en läsaredans. Och den har många turer och flera av dem ska dansas också framöver.

Svedjedal kan Sjöberg, men han kan också tiden på ett sätt som ger en ny bild av honom. Genom sin förtroendet med bokens samhälle kan han placera in honom i den svenska parnassens demokratisering, i bästsäljarnas värld och i den medialisering som litteraturen faktiskt drogs in i redan under mellankrigstiden.

”Tidens blod pumpade i hans slarvigt pansrade hjärta”, konstaterar Svedjedal med en formulering som halv-

citerar sitt föremål. Det är en frestelse för oss lite var, och genom att Sjöberg i sin tur leker med ironier och parodier, riskerar skikten någon gång att bli för många. Men Svedjedal har en mogenhet när det gäller att värja sig. Han kan med god rätt dedicera sin bok till sina föräldrar och visa att han nu är stor.

Här talas också mera klarspråk än man är van vid i vår vetenskap. Författaren av tre mästerverk, *Fridas bok*, *Kvartetten som sprängdes* och *Kriser och kransar*, som ögonskenligt pekar i tre olika väderstreck bestäms av och är med om att bestämma sin samtid. Den breda tidsramen kring tavlan känns nödvändig och motiveras både av den porträtterade författarens känslighet för sin tids vända och av omsorg om läsare som med sjunkande ålder har ett stigande behov av att få bakgrunden fångad och förklarad. Man imponeras lika mycket över den apit på att ta fram besked som Svedjedal visar upp och de avvägningar han gör när han sedan nyttjar dem. Han drar sig inte för att skaffa fram personhistoriska uppgifter, även om de kräver djupdykningar i arkiven. Han vet att ge många presshistoriska besked, inte minst från *Stockholms Dagblad* där två bröder Sjöberg gjorde en så viktig insats; här ges nytt bränsle åt förhoppningen att denna efter hand nergångna och nerlagda tidning med sina lögnlakan och inbodda trivsel också ska få sin monografi.

Svedjedal är naturligt utförlig, och meningarna kan kanske gå isär om alla detaljer är lika nödvändiga. Jag njuter av dem som av gamla romaner och som av skrifter som är så samlade att man har allt på bordet. Det känns viktigt att veta att mamma Sjöberg i boet medförde en brun bäddsoffa, en brunbetsad byrå, ett vitt skåp, fyra svarta stolar, ett gult bord, en kommod, fanerad chiffonjé och dito toalettspegel. Det är Birgers barndom och barndomsmiljöer är viktiga för både drömmar och dikter.

I förväg finns bara en biografi över Birger Sjöberg, nämligen August Petersons från 1944. Sedan dess har tolkningsläror och annat passerat, travarna av utkast genomkorsats och forskning i enskilda forskares eller det produktiva Sjöbergssällskapets hägn förts i hamn. En del förbehåll betingade av hänsyn till kvarlevande har kunnat falla. Men det visar sig att Petersons bok och biografiska anteckningar fortfarande är till stor hjälp, något som Svedjedal generöst inrymmer. De kan föra en dialog som inte så många andra kan ta del i.

I biografigenren finns en särskild subgenre som brukar resultera i böcker om unga diktare. Sjöberg är besvärlig också på den punkten. Genom sin sena debut blev han ”en den unga litteraturens åldring”. Han var nästan 37 när *Fridas bok* publicerades 1922, medan genomsnittet för 20-talsdebutanterna låg dussinet år lägre. Sjöbergs långa förberedelsestid sätter naturligtvis också sina spår i biografins proportioner. Drygt halva boken går åt innan Sjöberg hinner in i den stora litterära offentligheten. Se-

dan skulle han i gengäld slå så snabba slag under 1920-talet att han blev en önskedröm för en reklamkare.

Att hantera texter är det som litteraturforskare av de två senaste generationerna framför allt skolats i. Men bara textstudiets fundamentalister kan få det till att utläggningen av texter inte skulle platsa i sina historiska och biografiska sammanhang. Svedjedal går så långt och så djupt man kan nå när det gäller att ge rättvisa åt visor och berättelser och dikter – och även här har han möjlighet att diskutera med tidigare forskare. Också för textutläggningens del är det en fördel att tolkningarna kan in- och underordnas den löpande framställningen. För precis som när det gäller att medelst klädnypor och minne av rätt sort hålla styr på en myllrande roman som *Kvartetten som sprängdes* gäller det naturligtvis också hålla samman den vetenskapliga berättelsen. Text och kontext ska som i lyckliga slut få varandra.

Biografier kan och ska se olika ut. De kan vara nästan lika individuella som de liv de speglar. Ja, det är uppenbart att biografier allt efter sina inslag av historia och litterär analys, av värderingskritik och bakgrundsinformation, av citat och tolkning ser så olika ut att den gemensamma etiketten nästan inte duger. Att skära alla över en kam är att ge efter för sina fördomar. Biografiska berättelser kan vara bättre eller sämre. Den här hör till de bästa.

Per Rydén

Bidrag till en nordisk metrik. Vol. I: Eva Lilja, *Diktens ljudbild. Om betydelsen i vers*; Marianne Nordman, *Rytm i prosa. En analysmodell och dess tillämpning*. Vol. II: *Studier i äldre svensk metrik. Valda problem 1300–1650. Efterlämnade skrifter av Kristian Wählin, utgivna av Eva Lilja och Mats Malm med ett efterord av Staffan Hellberg.* Skrifter utgivna av Centrum för metrisk studier. Göteborg 1999.

Eva Lilja.

Diktens ljudbild. Om betydelsen i vers.

Eva Lilja (nedan EL) koncentrerar sin relativt korta (137 s.) men till innehåll och typografi täta studie på versens betydelseaspekter utifrån en vanlig litteraturvetenskaplig hållning, nämligen den att i dikten är form och betydelse oskiljaktiga. Hennes huvudsakliga utgångspunkt är att ”i stor utsträckning [...] ta fram glömd kunskap samt att införa internationell kunskap i den svenska metriken” (s. 33). Här intresserar sig EL särskilt för hur äldre svenska litteraturvetare gått tillväga, när de infogat metrisk iakttagelser i sina lyrikanalyser samt för vad som hänt internationellt under 1900-talet.

Sin undersökning – semiotiken får tjäna som övergripande teori – lägger EL upp enligt följande. Sex kapitel utgör den dispositionella ryggraden och ett varierande antal underavdelningar dess ”kotor”. De senare kan ex-